

Po Zlaté stezce, vedoucí hlubokými hvozdy do Prachatic, putuje v 15. století salcburský kupec Kunrada. Nedbá varování, že by si měl vzít ozbrojený doprovod, protože před českými loupeživými rytíři si nemůže být jistý ani muzikant nebo chudá babka. „Snad budu mít štěstí,“ směje se obchodník, který převáží vzácný šafrán, pepř, zázvor a další cenné suroviny.

■ S Pancířem nemá Karel IV. slitování.

LOUPEŽIVÍ RYTÍŘI V ČECHÁCH:

S mích ho přechází ve chvíli, kdy se před ním objevuje skupinka podivných mužů. Vypadají jako šlechtici, ale v jejich pohledu nic šlechtetného rozhodně není. Jsou to loupeživí rytíři. „Dobrý den, pánové,“ snaží se Kunrada navázat konverzaci, ale místo odpovědi dostává klackem přes hlavu. Když se probere, jsou muži i jeho cenné zboží dávno pryč. Tentokrát má opravdu obrovské štěstí – přežil...

Nejhorší zkáza

Období násilností a zrod loupeživých rytířů se v Čechách datuje už od počátku 14. století. Nechtuté zločiny jsou takřka na denním pořádku a nesoužíjí pouze prosté lidi nebo kupce na obchodních stezkách, ale také kláštery, za jejichž zdmi očekávají lapkové z řad zchudlých rytířů zvláště velkou kořist.

Po smrti posledního Přemyslovce, krále Václava III. (1289–1306), nastává v zemi chaos. Jeho následník Jindřich Korutanský (asi 1265–1335) je ustrašený, nerozhodný a líný panovník, který si hlídá hlavně to, aby měl na stole každý den pořádnou porci jídla. Takový „povaleč“ nedokáže zastavit hospodářský a finanční úpadek země ani prohlubující se zadluženost královské pokladny. Český kronikář Petr Žitavský (1260/70 – 1339/40) o Jindřichově vládě píše: „Království české upadlo do nejhorší zkázy.“ Není divu, že některým rytířům pěkně narůstá hřebínek.

Troufnou si i do stavení

Je noc roku 1309, když jednoho západočeského statkáře probouzí jeho žena se slovy: „V domě někdo je!“ Muž chvíli mlčky poslouchá a opravdu – ve vedlejší místnosti slyší vrvání podlahových prken. Vstává z postele, bere si do ruky sukovici a pomalu se blíží ke dveřím. Jakmile však zmáčkne kliku, dveře se samy rozletí a do místnosti vpadnou tři černé siluety s lesknoucími se zbraněmi, a už zběsile

Sprostým zlodějem byl I FAVORIT KARLA IV.

sekají do peřin. Statkář se na ně vrhá. Stačí ale jeden švih mečem a padá mrtvý k zemi.

Glejt nikomu nepomůže

Doba vlády Jindřicha Korutanského je podobných příběhů plná a situace se nemění ani za panování Jana Lucemburského (1296–1346). V zemi vládne bída a hlad. Na církev-

ním zboží se beztrně přizívají loupeživými výpravami takřka všichni šlechtici z okolí klášterů. Přepadávají u cest, vraždí, aby se dostali i k malé kořisti. Kupcům není nic platné, že mají při sobě glejty – jednoduché cestovní doklady, v nichž vrchnost nebo dokonce panovník potvrzují, že se obchodníci nacházejí pod jejich ochranou. „To určitě,“ smějí se >>>

STŘEDOVĚKÁ MAFIE

Zbraslavská kronika uvádí, že na počátku 14. století byli mniši, žijící ve Zbraslavském klášteře, nuceni dávat šlechticům peníze, aby si u nich předplatili alespoň určitý kříd a bezpečí. Rytíři

totiž vybírali výpalné, jako by to byla zcela normální věc. Když už neměli co loupit, vyhrožovali, že budou chudí poddani pykat. „Seženeme peníze,“ ubezpečují lupiče vystrašení mniši Zbraslavské-

ho kláštera. Musejí rozlázat zlaté a stříbrné nádoby. Prodávají také svá hedvábná roucha s krásnými výšivkami a uspokojují tak lačnou nemilosrdných banditů.

Král Jan Lucemburský obléhá hrady loupeživých rytířů, aby zjednal nápravu.

loupežnické hordy každému, kdo uvěří, že s glejtem je cesta bezpečná.

Autoritu si musí vydobýt

Pravdou je, že doposud nikdo ani neprojevil snahu učinit řádění loupeživých rytířů přítrž. Až Jan Lucemburský se rozhodne, že v Čechách udělá pořádek. Dozví-li se o nějaké zlodějské bandě, sjednotí vojáky a vydává se na pomoc sužovanému obyvatelstvu. Tak je tomu i v případě loupeživého a vzpurného rytíře **Friduše z Linavy**, šlechtice ze Slezska, který s kumpány ohrožuje okolí svého sídla Račice (poblíž dnešního Vyškova).

„Hrad Arkleba z Boskovic už obklíčilo velmi početné královské vojsko,“ informuje 15. června 1312 posel svého pána Friduše. Ten se rozhodně nechce vzdát bez boje. Vinu za chudobu v zemi dává králi, a proto bere loupění jako svoji přirozenost. Krvavý střet dvou rivalů vypuká 5. července 1312. Do údolí i na okolní pláně kolem Račice se jako rej kobylek valí z lesů houfy rytířů. Spolu s jezdci si svoji autoritu přijíždí vydobýt i sám král Jan.

Překvapení z Kutné Hory

„Pal,“ slyší Friduš panovníkův hlas a v mihotavém světle louče vidí obrovský balvan, letící na hradby. Hrad se chvěje silnými otřesy. Pak útočí pěchota. Nikdo však netuší, že zatímco běsnící vojáci na sebe strhávají veškerou pozornost, začíná přímo pod hradbami pracovat Janova tajná zbraň. Úspěšná obrana vzbouřenců trvá celé dva týdny, pak se ale stane něco zcela nečekaného...

Za Fridušem 19. července přibíhá jeden

ŽIŽKA KRADE SLANEČKY

Nejslavnějším loupeživým šlechticem na přelomu 14. a 15. století je Jan **Žižka z Trocnova** (1360–1424). V popravčí knize rožmberské jsou dochovány zápisy, které potvrzují, že se skutečně věnoval lapkovskému řemeslu a po určitý čas byl členem lupičské tlupy. „Krade slanečky a zabil rožmberského čeledína,“ obviňuje Žižku jeden z dopadených členů bandy. Král **Václav IV.** ale zřejmě v Žižkově rozpoznává budoucí válečnický potenciál, a proto pro něj 27. července 1409 vydává amnestijní list. Díky němu je Žižka omilostněn a stává se z něj největší vojevůdce v české historii.

z jeho nohsledů a vyděšeně křičí: „Zřítla se nám zed!“ Loupeživý rytíř chvíli nemůže uvěřit svým uším. Až při pohledu na hradby zjišťuje, že si vychytralý panovník přivedl 50 zkušených horníků z Kutné Hory, kteří zed nepozorovaně podkopali. Friduš z Linavy žádá o milost, vyslovuje lítost nad svými činy a omlouvá se za nepřátelství vůči králi. Po přímluvách dalších šlechticů, kteří se sami tajně věnují loupežnictví, udělá Jan z Friduše svého vazala a ponechává mu dokonce jeho majetek.

Maršálek krade ovce

Shovívavý je Jan i k dalším loupeživým rytířům. Nejde mu o to je zničit, ale napravit. Mnozí „polepšení“ páni se pak objevují po králově boku jako jeho věrní služebníci – například **Vilém Zajíc z Valdeka** (před r. 1289–1319). Tento muž se nejprve stává maršálkem, posléze podkomořím Jana Lucemburského a roku 1316 dostává na vychování tehdy pouze čtyřměsíčního královice **Václava** (budoucího Karla IV.). S cizím majetkem si ale dříve příliš starostí nedělal. „Jednoho dne, údajně kolem roku 1309, krade 500 klášterních ovcí a nevrací je,“ uvádějí staré letopisy.

Císařův zachránce

Zřejmě nejkrutější období pro loupeživé rytíře v Čechách nastává po smrti Jana Lucemburského. Otěže českého království totiž přebírá pevně do svých rukou **Karel IV.** (1316–1378). Jeho nekompromisní postoj ke šlechticům, kteří podléhají zvráceným loupežnickým choutkám, je nejvíce zřetelný na případu **Jana Pancíře ze**

Smojna († 1356). Ten se do historie 20. května 1355 zapisuje nejprve jako hrdina. V italské Pise zahání nepřátele, kteří se bouří proti novému římskému císaři Karlovi IV., a dokonce mu usilují o život. „Utíkejte, já je zdržím,“ posílá Jan ze Smojna svého vladaře i jeho ženu **Annu Svidnickou** do bezpečí. Karel je udatností muže dojat, a proto ho posléze odměňuje mohutným zlatým řetězem a pasuje ho na rytíře.

Z hrdiny únoscem

Oslavovaný Jan ze Smojna se však po návratu do Čech zcela mění. „Jsem největší oblíbenec císaře,“ chlubí se svým postavením. Pořádá bujaré pitky s přáteli a sláva mu stoupá do hlavy. Užívá si života plnými doušky, ale brzy mu dochází, že oblíbenost mu pokladnici nenaplní. Co teď? Nejjednodušší způsob, jak snadno získat nějaké peníze, je loupit. Proto vyráží do okolí svého hradu Žampachu (dnes poblíž východočeského Žamberka), zejména do údolí Orlice, a nemilosrdně okrádá obchodní karavany. Občas zajme bohatého kupce a na jeho rodinné pak vymáhá tučné výkupné. Výrazně na sebe ale Pancíř upozorňuje, až když začíná přepadávat i na frekventované obchodní cestě z Litomyšle do Vysokého Mýta.

Dobrý tip z hostince

Pro větší bezpečnost kupců se obvykle na obchodních stezkách budují hostince. Kdo se bojí spát venku, raději se v nich ubytuje, ale ani tato místa nejsou zárukou klidného spánku. Mizerný nocleh, mizerné jídlo i mizerné pití – to jsou charakteristické rysy pro středověká

Chtivým prstům loupeživých ručiček se nevyhnu ani obyčejné selské ženy, jdoucí na trh.

■ Krčmy sice poskytnou jídlo, pití a nocleh, ale bezpečně se tam člověk také cítit nemůže.

hostinská zařízení. Není proto divu, že když se druhý den ráno objevuje krčmář s cedulí, na níž je přemrštěná částka, někteří nocležníci se zdráhají zaplatit. V tu chvíli je hostinský buď přesvědčí, nebo omráčí. „*Iste svědci, že si беру jenom to, co jsem žádal,*“ oznamuje poté ostatním přítomným, když šacuje neplatiče v bezvědomí, a poté ho vyhazuje ven z hostince. Má-li člověk hodně peněz a zaplatí požadovanou sumu, není to však také dobře. Hostinský na něj dá tip loupeživým rytířům, kteří u něho občas přespávají. Po takových tipech ze zájezdních hostinců lační i Jan ze Smojna a císaři Karlovi IV. už s ním dochází trpělivost.

**„Slož zbraně!“
vyzývá Karel IV.
svého poddaného.
S Pancířem je zle.**

Oprátka místo řetězu

„*Slož zbraně!*“ vyzývá Karel IV. Pancíř v únoru 1356, když stojí pod hradbami Žampachu. Jan se ale Karla příliš nebojí. Věří, že ten, kterému nedávno zachránil život, bude vůči němu shovívavý a nechá ho jít jen se slovním pokáním. Omyl. Karel zostřuje postihy proti všem zlodějům a lupičům v království. Nemůže udělat žádnou výjimku. Netrvá ani hodinu a hrad Žampach je dobyt. Jan Pancíř si rychle nasazuje zlatý řetěz a předstupuje s ním před císaře, aby mu připomněl svoji důležitost. Není mu to však nic platné. O pár dní později k němu přistupuje Karel IV. se zklamaným výrazem ve tváři a nasazuje mu místo řetězu na krk oprátku. To je rozhodující okamžik pro ostatní loupeživé rytíře, kteří si uvědomují, že panovník to s postihy myslí opravdu vážně. Od té doby panuje v českých zemích klid.

Dluhy se musí platit

První, kdo ho opět poruší, je prý Markvart z Vartemberka († 1392). O něm historické

prameny mluví jako o předním muži království. Nic mu však nebrání, aby se dal na cestu zločinu. V letech 1382–1388 se dostává do vleklého sporu s lužickými městy Žitavou a Zhořelcem. Uzavírá s nimi dohodu, že mu vyplatí značný finanční obnos, ale na vyrovnání nějak stále nedochází. „*V tom případě si dluh*

vyberu sám,“ pomyslí si Markvart a přepadává kupce z těchto měst. Pak se mu to ovšem příliš zalíbí a nový český král Václav IV. (1361–1419) musí jednat.

V lednu 1390 (některé prameny uvádějí 1388), Markvartovy hrady oblehne a troufalého šlechtice uvězní. Po propuštění ze žaláře Markvart roku 1392 umírá.

Slabá vláda Václava IV. znovu vede ke stále větší zločinnosti v Českém království. Ve *Starých letopisech českých* se o přelomu 14. a 15. století píše: „*Mnozí z rytířstva, promrhavše statky své, chtějíce se pánům vyrovnat i ochudli a dali se v loupeže.*“ K tomu všemu u nás vzniká i takzvané „povolené odírání“.

Legální zlodějina

Nejen král, ale také všichni vyvolení šlechtici mohou vybírat clo. Často ho zdůvodňují finančními náklady právě na zajišťování bezpečných cest, i když opravdové bezpečí nedokáže zajistit nikdo. Vybírání cla je snadným a výnosným zdrojem příjmů a ve srovnání s loupežnictvím naprosto legální. Ve chvílích, kdy se rozpadá královská moc, snaží se šlechtici ukrojit si z „chleba“ co největší krajíc. Výši cla si libovolně upravují a vybírají ho v místech, která si sami zvolí. Tak se z nich vlastně stávají legální zloději a těch nelegálních se objevuje stále méně. Největší éra loupeživých rytířů s 15. stoletím končí.

Jindřich Bíč